

Tillämpning av barnkonventionen när polisen lät ett barn teckentolka åt en anhörig vid en husrannsakan

Beslutet i korthet: Polisen genomförde en husrannsakan i en bostad. I bostaden befann sig en kvinna och hennes fyra barn. Kvinnan var döv men barnen var hörande. En av poliserna bad det äldsta barnet, en tolvårig pojke, att teckentolka viss information om husrannsakan åt mamman. JO anser att det inte var förenligt med barnkonventionens bestämmelse om barnets bästa att låta pojken tolka på det sätt som gjordes. JO anser dock att det i det här fallet inte finns tillräckliga skäl att kritisera polisens agerande. JO har då vägt in att det inte finns något regelverk om att använda barn som tolk samt att den information som lämnades var allmänt hållen och syftade till att snabbt och enkelt förklara varför poliserna var i bostaden.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 26 januari 2021 förde AA fram klagomål mot Polismyndigheten med anledning av hur en polispatrull hade agerat i förhållande till hennes barn under en husrannsakan. Av anmälan framgick i huvudsak följande.

På kvällen den 19 januari 2021 genomfördes en husrannsakan i AA:s lägenhet, där hon bor tillsammans med sin sambo och deras fyra barn. Hennes sambo var inte hemma vid tillfället. Hon själv är döv, men barnen är hörande. Hon förväntade sig att poliserna skulle tala direkt till henne men en av dem bad i stället hennes äldste son, som då var tolv år gammal, att tolka. Polisen berättade inför barnen att hennes sambo hade blivit gripen. I samband med att en hund sökte igenom lägenheten frågade polisen hennes son om han visste varför hunden var med. Då avbröt hon samtalet och sa att barnen inte behövde veta något. Hon reagerade starkt på att polisen använde hennes barn som tolk och att barnen fick information om sin pappa som de inte borde ha fått. Efter att poliserna hade lämnat bostaden blev barnen ledsna och trodde att deras pappa var borta. Hon hade själv velat förklara situationen för barnen på ett lämpligt sätt.

Utredning

JO uppmanade Polismyndigheten att yttra sig över anmälan. Myndigheten skulle särskilt yttra sig över hur polisernas agerande hade förhållit sig till bestämmelserna i barnkonventionen.

Polismyndigheten (juristen BB) yttrade sig den 31 augusti 2021 efter att berörda befattningshavare hade beretts tillfälle att lämna upplysningar.

Av yttrandet och handlingarna framgår bl.a. följande.

På eftermiddagen den 19 januari 2021 frihetsberövades AA:s sambo misstänkt för narkotikabrott. Beslut fattades om att husrannsakan skulle genomföras i hans bostad för att söka efter narkotika. Husrannsakan verkställdes samma kväll av en patrull med fyra poliser. Även en hundförare deltog, som genomförde narkotikasök med tjänstehund.

När patrullen ringde på dörren till lägenheten öppnade AA, som de snart förstod var döv. De övergick då till att kommunicera främst skriftligen med henne. I bostaden fanns även hennes fyra barn och ytterligare en kvinna som var döv. Med undantag för ett barn som sov samlades samtliga i vardagsrummet. Det var främst polisassistenterna CC och DD som befann sig i vardagsrummet tillsammans med kvinnorna och barnen. DD skötte den huvudsakliga kommunikationen och samordnade husrannsakan.

DD frågade om det äldsta barnet kunde tolka åt dem. Hans syfte med det var att snabbt förklara vilka de var, varför de var där och hur husrannsakan skulle genomföras. DD bad, som han minns det, barnet att tolka generell information om husrannsakan. Därefter tog han AA åt sidan och beskrev husrannsakan mer i detalj genom att skriva på sin mobiltelefon och visa upp den för henne.

Under tiden husrannsakan pågick talade polisassistenten CC med barnen. Samtalen rörde olika informella ämnen, t.ex. deras favoritämne i skolan. Hans samtal syftade till att lindra barnens oro och avdramatisera händelsen. CC upplevde att de fick god kontakt med barnen och att samtalen påverkade barnens sinnesstämning positivt.

Även polisassistenten EE talade med barnen om vardagliga ämnen. Han upplevde barnen som pratglada och att de var på gott humör. I samband med samtalen tolkade barnen ibland åt sin mamma. Information som gällde t.ex. vad polisen sökte efter i lägenheten förmedlades däremot direkt till AA med hjälp av en mobiltelefon. EE skrev ned text i sin mobiltelefon som sedan visades upp för henne. AA svarade på samma sätt med hjälp av sin egen mobiltelefon. Denna konversation delades inte med barnen.

Polisområde Södra Skåne och beredningsenheten vid Polismyndighetens nationella operativa avdelning (Noa) lämnade i huvudsak följande synpunkter.

När behov finns ska tolk tillkallas och användas i de situationer som är möjliga. I det här konkreta fallet var det inte nödvändigt, eller kanske inte ens möjligt, att tillkalla tolk. Den information som lämnades till barnet begränsades till det som var nödvändigt för att förklara den uppkomna situationen för samtliga närvarande i lägenheten. Det fanns behov av att snabbt förklara polisernas närvaro för att övergripande informera om tvångsåtgärden och så att inte onödig oro skulle uppstå inför husrannsakens genomförande. Om poliserna lämnat lägenheten för att återkomma senare tillsammans med en tolk, hade syftet med husrannsakan gått förlorat i och med möjligheten att undanröja bevis eller liknande. Om det varit möjligt att tillkalla tolk samma kväll, och poliserna i stället väntat i lägenheten i avvaktan på tolken, hade detta inneburit att barnen utsatts för större olägenhet i och med att hela förfarandet utsträckts i tiden till sent på kvällen.

Polismyndigheten redovisade följande bedömning.

I nu aktuellt fall fanns det fyra minderåriga barn i den lägenhet där poliserna genomförde en husrannsakan. Det äldsta barnet var 12 år. Barnen var tillsammans med sin mamma och en annan vuxen person. De vuxna hade behov av tolk för att möjliggöra en god kommunikation med poliserna. Dessa förhållanden blev kända för poliserna först när de gick in i lägenheten.

Av tjänstgörande polisens yttranden framgår att en polis tog hjälp av det äldsta barnet i lägenheten för att förklara vilka poliserna var, varför de var där och hur husrannsakan skulle genomföras. Även om tolkning genom barn bör undvikas anser Polismyndigheten, i likhet med aktuellt polisområde och Noa, att det i den uppkomna situationen fanns behov av att förklara polisernas närvaro och att det även var i barnens intresse.

Uppgifterna går isär om vilken information som barnen fick del av. Utredningen stödjer inte AA:s påståenden om vad poliserna skulle ha berättat för barnen. Enligt den berörda polismannen begränsades informationen som det äldsta barnet tolkade till mer allmän information. Det har inte framkommit att barnen fick del av någon känslig information. Mer detaljerad information lämnades till AA enskilt genom att poliserna skrev på sina mobiltelefoner och visade texterna för AA.

Sammantaget ger utredningen bilden att poliserna genomförde husrannsakan under ordnade former samt med minsta möjliga olägenhet med hänsyn till rådande omständigheter. Med detta sagt hade biträde från en tolk efter det att förhållandena blev kända för poliserna sannolikt medfört en bättre och mer tillförlitlig kommunikation mellan poliserna och de vuxna i lägenheten, vilket hade varit i barnens intresse. Det är dock oklart om det var möjligt att inom rimlig tid få tillgång till tolk utan att syftet med husrannsakan hade gått förlorat.

Avslutningsvis kan nämnas att det vid Polismyndigheten bedrivs ett strukturerat arbete i syfte att säkerställa att barns bästa konsekvent beaktas i verksamheten. Det arbetet har utvecklats sedan den inträffade händelsen, bl.a. har utbildningar och stödmaterial tagits fram.

I en bilaga till yttrandet har Polismyndigheten beskrivit sitt barnrättsarbete. Av bilagan framgår bl.a. följande.

Polismyndigheten har inte tagit fram något formellt styrdokument om tillämpningen av barnkonventionen. Avsikten är att barnrättsperspektivet ska integreras vid revidering av relevanta styrdokument som reglerar specifika verksamheter och sakområden. Myndigheten har arbetat fram diverse stödmaterial internt, bl.a. för beslutsfattande yrkeskategorier. Flera beslutsstöd har också tagits fram för prövningen av barnets bästa vid olika typsituationer,

som t.ex. när tvångsmedel riktas mot barn. Det finns dock inget vägledande material för den specifika situation som detta tillsynsärende gäller.

Det framgår också att polisregion Syd i mars 2021 på regional nivå har beslutat om bl.a. rutiner för dokumentation vid prövning av barnets bästa. Av beslutet framgår att de prövningar som görs i utredningar där barn är inblandade ska dokumenteras genom att en promemoria upprättas i polisens utredningssystem Durtvå.

Slutligen framgår att det nationella barnrättsarbetet bedrivs även genom utbildning och att myndigheten kommer att ta fram ett utbildningskoncept riktat till yttre personal.

Rättsliga utgångspunkter

Allmänna utgångspunkter för tvångsmedelsanvändning

För all tvångsmedelsanvändning gäller ett antal grundläggande principer, bl.a. proportionalitetsprincipen. Proportionalitetsprincipen, som för husrannsakan kommer till uttryck i 28 kap. 3 a § rättegångsbalken, innebär att ett tvångsmedel får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Proportionalitetsprincipen är avsedd att beaktas inte endast vid beslutsfattande utan även vid verkställighet av ett beslut om tvångsmedel (se t.ex. Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, femte uppl. 2022, s. 74 och s. 691).

För husrannsakan anges särskilt att en sådan inte får orsaka olägenhet eller skada utöver vad som är oundgängligen nödvändigt (se 28 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken). Bestämmelsen kan sägas ge uttryck åt det nyss sagda, dvs. att ett proportionalitetstänkande ska tillämpas också vid verkställighet av beslut om husrannsakan (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, 3 juni 2022, JUNO, kommentaren till 28 kap. 6 §).

Även den s.k. hänsynsprincipen ska beaktas vid genomförandet av ett tvångsmedel. Den kommer till uttryck i 23 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken där det anges att en förundersökning ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för misstanke eller orsakas kostnad eller olägenhet. Principen är tillämplig på såväl misstänkta som andra personer som berörs av en förundersökning (se Lindberg, a.a., s. 75).

Barnkonventionen

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) gäller, enligt vad som nu är av intresse, som lag i Sverige. Konventionens bestämmelser ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som rör barn, även i fråga om befintlig lagstiftning (se prop. 2017/18:186 s. 74). Med barn avses i konventionen varje människa under 18 år (se artikel 1).

Principen om barnets bästa finns i artikel 3.1. Den anger att vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Principen om barnets bästa är en grundprincip som ska vara vägledande vid uttolkningen av övriga bestämmelser i konventionen. Artikeln gäller alla åtgärder som direkt eller indirekt rör barn. Det finns dock inget krav på att barnets bästa ska vara utslagsgivande. Däremot ska det vara ett tungt vägande intresse. (Se t.ex. ”Patronen och bilen” NJA 2020 s. 761 p. 22, Barnkonventionsutredningens betänkande, SOU 2020:63 s. 187 f. och s. 242 f., samt Grahn-Farley, Barnkonventionen: en kommentar, 2019, s. 48 f.)

Barn som tolkar vid kontakter med myndigheter

Frågan om barn som tolkar vid kontakter med myndigheter har behandlats av Tolkutredningen i betänkandet Att förstå och bli förstådd – ett reformerat regelverk för tolkar i talade språk (SOU 2018:83, se särskilt avsnitt 9). Med utgångspunkt i barnkonventionen och med stöd i forskning och erfarenheter från olika myndigheter och andra aktörer pekar Tolkutredningen på de negativa effekterna av att använda barn som tolk och att barntolkning inte kan anses förenligt med principen om barnets bästa. Även om det inte finns något uttryckligt förbud mot att ett barn ersätter en professionell tolk och tolkar åt anhöriga vid kontakter med myndigheter och samhällsorgan konstateras att den gällande uppfattningen är att tolkning med stöd av barn normalt inte ska ske. Barnets rätt och ett barnrättsperspektiv måste tillgodoses i samhällets möten med enskilda som har svårigheter att kommunicera på svenska språket. Motsvarande gäller även vid tolkning i teckenspråk. Som negativa effekter av att barn används som tolkar lyfter utredningen bl.a. att det finns risk att barnet får information om sin vårdnadshavare eller annan anhörig som inte är anpassad till barnets ålder och mognad, eller annars får information om vuxnas situation. Informationen kan gälla sådant som barn inte bör involveras i eller riskera att uppleva ansvar för.

Tolkutredningen konstaterar att interna riktlinjer endast undantagsvis har utarbetats inom offentlig verksamhet. Ansvar för att tillvarata barnperspektivet vilar därför på enskilda tjänstemän och handläggare. Utredningens slutsats är att det finns behov av en mer övergripande reglering. Tolkutredningen föreslår därför att ett förbud mot att använda barn som tolkar ska införas i svensk rätt. Undantag ska medges i vissa fall, t.ex. vid enkel informationsgivning som inte kan anstå, om informationen och situationen är förenlig med barnets bästa.

Tolkutredningens förslag bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Bedömning

Granskningens inriktning

Jag har riktat in min granskning på det förhållandet att polisen lät AA:s tolvårige son tolka viss information. Jag kommer alltså inte att uttala mig om frihetsberövandet av AA:s sambo eller om det fanns rättsliga förutsättningar att genomföra en husrannsakan i bostaden.

Det var inte förenligt med barnkonventionens bestämmelse om barnets bästa att låta tolvåringen tolka åt sin mamma

AA och berörda befattningshavare har lämnat olika uppgifter när det gäller frågan om i vilken utsträckning AA:s tolvårige son användes som tolk och vilken information som pojken fick från polispatrullen. Ord står mot ord i den här delen och jag bedömer inte att ytterligare utredning kommer att leda till ökad klarhet. Det framgår dock av polisassistenten DD:s uppgifter att han bad AA:s son att tolka den generella information som han lämnade om vilka de var, varför de var där och hur husrannsakan skulle genomföras. Jag lägger dessa uppgifter till grund för min fortsatta bedömning.

Som huvudregel kan det inte anses förenligt med principen om barnets bästa att ett barn tolkar åt en anhörig vid kontakter med myndigheter. Detta måste gälla särskilt när användning av tvångsmedel aktualiseras i förhållande till den anhörige. Som Tolkutredningen har pekat på finns det t.ex. en risk för att barnet får information om sina anhöriga som det inte bör få eller riskerar att känna ansvar för. Därutöver finns det en risk för att betydelsefull information tolkas felaktigt, eftersom barnet inte har de kunskaper som en professionell tolk har.

Av utredningen framgår att polispatrullen inte på förhand hade någon kännedom om att det kunde finnas ett behov av tolk vid genomförandet av husrannsakan. Utredningen ger inget svar på om det fanns utrymme att tillkalla tolk när poliserna väl var på plats för att verkställa åtgärden. Jag anser dock att det inte var förenligt med barnkonventionens bestämmelse om barnets bästa att låta den tolvårige pojken tolka på det sätt som gjordes. Enligt min mening borde informationen i stället ha lämnats direkt till AA. Detta hade exempelvis kunnat göras genom att använda mobiltelefon på det sätt som skedde i andra delar. AA hade därefter fått avgöra om informationen skulle föras vidare till barnen och på vilket sätt det i så fall skulle göras.

Vid bedömningen av polisens agerande i detta fall väger jag in att det varken i författning eller i Polismyndighetens interna regelverk finns någon reglering av frågan om användande av barn som tolk. Jag beaktar också att den information som polisen lämnade till pojken var allmänt hållen, och syftade till att snabbt och enkelt förklara varför poliserna var där. Vid en samlad bedömning anser jag att det i detta fall inte finns tillräckliga skäl att uttala någon kritik mot polisens agerande.

Avslutande kommentarer

Jag ser positivt på att Polismyndigheten bedriver ett arbete i syfte att säkerställa att barns bästa konsekvent beaktas i verksamheten.

En husrannsakan i en bostad är en ingripande åtgärd som kan innebära stort obehag för den som berörs. Det gäller särskilt för barn som finns i bostaden. Jag ser det därför som särskilt viktigt att Polismyndigheten i sitt arbete säkerställer att barnkonventionens bestämmelser beaktas vid planering och verkställighet av en husrannsakan. Jag kan komma att återkomma till frågan i min tillsyn över Polismyndigheten.

Ärendet avslutas.